

УДК 32.323.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.54>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СТИМУЛІВ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: МІЖ НОРМАТИВНИМ ТА ПОЗИТИВНИМ ПІДХОДАМИ

Ігор Симисенко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 64, 02000, м. Київ, Україна*

Стаття розглядає принципові методологічні відмінності у взаємодії нормативного та позитивного підходів у політичній науці, зосереджуючись на аналізі стимулів політичної участі. Особлива увага приділена теоріям раціонального вибору, які пояснюють політичну участь через призму індивідуальних інтересів у складному взаємозв'язку з колективними. Систематизовані стримуючі фактори, які суттєво обмежують або взагалі утримують раціонального актора від політичної участі. Продемонстровано, як індивідуальні рішення можуть приводити до колективних парадоксів і неефективності, наприклад, через парадокс участі або протиріччя між особистим та громадським благом. Стаття звертається до сучасних теорій, які інтегрують психологічні та соціологічні знання для глибшого розуміння мотивів політичної участі. Вказується на значущість емоцій, мотивації, соціальної ідентичності та когнітивних процесів у формуванні політичних переконань та поведінки. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти, чому люди обирають певні форми участі, і як вони реагують на політичні події та зміни у суспільстві. Аргументовано, що сучасний підхід до вивчення стимулів політичної участі вимагає мультидисциплінарного підходу, що поєднує теоретичні рамки різних наукових дисциплін для комплексного аналізу політичної поведінки. Разом з тим доведена непереконливість спроб поєднати раціональні та емоційні способи виведення стимулів політичної участі в одну пояснювальну модель. Підкреслюється важливість подальших досліджень політичної участі з акцентом на вивченні впливу нових медіа, глобалізаційних процесів, та змін у політичному ландшафті на поведінку виборців та учасників політичних процесів. Обґрунтовано необхідність інтеграції теоретичних і методологічних підходів для розробки інноваційних підходів у вивченні політичної участі та впливу технологій на політичні процеси.

Ключові слова: політична участь, теорія демократії, нормативний підхід, позитивний підхід, теорія раціонального вибору.

Вагома доля питань, які ставить перед собою політична наука, зосереджена на нормативному підході. Дослідницька увага і в їх постановці, і у верифікації відповіді фокусується на тому, якими політичні феномени мають бути, а не на тому, якими вони є. Таким конструюванням норми є рефлексії щодо сенсу справедливості та рівності, свободи та відповідальності, прав людини. Не виключенням є і феномен політичної участі. Поряд з цим, чільну роль в осмисленні зазначеного проблемного поля посідає позитивний підхід, який зосереджує дослідницькі зусилля на тому, як саме функціонують поняття та явища політичної науки в реальному житті. Попри видимий на перший погляд конфлікт між нормативним та позитивним підходом, спокусу осмислення їх через бінарні опозиції, більш детальний розгляд цієї проблематики переконує в протилежному – підходи можуть ефективно доповнювати один одного, підвищувати пояснювальну силу поняття політичної участі та збагачувати результати дослідницького процесу.

З нормативним підходом в політичній науці тісно пов'язані теорії раціонального вибору. І хоча ці теорії не вичерпують нормативний підхід у концептуалізації політичної участі, саме вони фактично визначають його. Серед таких теорій найбільш впливовими є парадокс Ерроу (*Arrow's Paradox*), теорема усередненого виборця (*The Median Voter Theorem*) та парадокс участі (*The Paradox of Participation*). Головний фокус теорій раціонального вибору зосереджений на виключній ролі індивідуальних стимулів як мотиваторів до політичної участі. Постулювання ролі індивідуальних стимулів означає ретельний аналіз витрат та вигод від політичних дій, інституційного контексту, а також «правил гри», які впливають на ці стимули. Ранні дослідники політичної участі не брали до уваги стимули та мотиви, тому теоретичні підходи, засновані на раціональному виборі, збагатили розуміння політичних дій, коли вони вперше з'явилися. Детальний опис кожної з теорій раціонального вибору не входить до задач цієї статті, проте вважаємо доцільним стисло нагадати їх ключові постулати та наслідки для концептуалізації поняття політичної участі.

Перший парадокс за авторством американського економіста Кеннета Ерроу демонструє, як окремі люди можуть приймати рішення, використовуючи аксіоми раціонального вибору і при цьому перейти до ухвалення колективного рішення, яке є ірраціональним [1]. Аксіомами раціонального вибору в цьому парадоксі є п'ять логічних тверджень-вимог до процесу прийняття рішень: транзитивність опцій вибору – якщо А обирають перед В, В обирають перед С, то А слід обирати перед С (1), рівність опцій вибору – А, В або С не можна виключити або замінити (2), незалежність опцій вибору – стороння опція D не може впливати на опції А, В або С (3), незалежність результату вибору – результат не підлягає перегляду (4), рівність акторів – жоден не може нав'язувати власні опції (5) [1, с. 330–332]. Легко переконатися, що будь-яка з цих вимог є розумною та логічно справедливою, оскільки вони надають акторам повну свободу вибору у виборі кандидатів, партій чи варіантів політики. Однак Ерроу доводить, що наслідком цього є непродуктивні колективні рішення. У разі вираження індивідуальних вподобань, система працює, опції ранжуються за звичними рейтинговими моделями. Проте в ситуації колективного вибору система застрягає в нескінченному циклі від А до В до С, що демонструє нетранзитивність колективного вибору. Ця формально-логічна вправа дає вагомий для побудови політологічних моделей результат: якщо правила гри широкі настільки, що будь-яке питання можна поставити на порядок денний, і при тому відсутні механізми визначення їх пріоритетів і контролю за обговоренням, результатом буде параліч демократичного процесу.

Теоретичні розвідки раціонального вибору продовжено у двох працях: "An Economic Theory of Democracy" американського дослідника Ентоні Даунса (1957) [2] та "The Theory of Committees and Elections" шотландського дослідника Дункана Блека (1958) [3]. Обидва вчених працювали в міждисциплінарному полі, застосовуючи в політології актуальні на той час теоретичні напрацювання з економічної науки. Перш ніж перейти до теореми усередненого виборця, яку сформулювали Даунс та Блек, важливо нагадати одну методологічну деталь, яка уможливила широке застосування нормативного підходу до концептуалізації політичної участі у наступні десятиліття.

Причиною надзвичайно динамічної експансії теорії раціонального вибору з економіки в суміжні науки про суспільство стала робота Мілтона Фрідмана "The Methodology of Positive Economics" [4]. Майбутній Нобелівський лауреат з економіки, Мілтон Фрідман наново поглянув та виступив на захист методологічного припущення «начебто» (*as-if assumption*). Він стверджував, що реалістичність припущень в економічній моделі не визначає її достовірності. Натомість справжній потенціал моделі полягає в її здатності точно передбачати результати. Точка зору Фрідмана припускає, що навіть якщо люди

не поводяться повністю раціонально, максимізуючи користь – як це передбачає теорія, економічна модель все одно може мати наукову цінність, якщо вона ефективно прогнозує явища реального світу, так «начебто» люди поводяться повністю раціонально. В дослідженні політичних процесів припущення «начебто» може використовуватися для моделювання поведінки, наприклад, виборців, які «начебто» є абсолютно раціональними та мають повну інформацію, що дозволяє передбачити електоральні результати за конкретних умов. Подібне свідоме спрощення полегшувало розробку теоретичних моделей для аналізу та перевірки, незважаючи на те, що поведінка в реальному світі відхиляється від тих ідеалізованих припущень через такі фактори, як-от: недосконала інформація, когнітивні упередження, емоційний вплив.

Повертаючись до теореми усередненого виборця, її у найпростішому вигляді можна сформулювати так: у політичній системі, в якій абсолютна більшість виборців, за нормальним розподілом, знаходиться посередині ідеологічного виміру «ліберали-консерватори», «ліві-праві», тощо учасники політичного процесу які прагнуть до перемоги на виборах, повинні апелювати до позиції усередненого виборця [5]. З логічної точки зору, основа теореми полягає в тому, що виборець голосуватиме за кандидата або партію, які найближче відображають його позицію, отже парія А знаходитиметься в змаганні з партією Б за усередненого з ідеологічної точки зору виборця. Таким чином, теорема продукує наступне твердження: якщо усі сторони електорального змагання притримуватимуться стандартної моделі поведінки, виборець залишиться в ситуації без вибору, оскільки кожна сторона буде апелювати до того самого проблемного поля і шляхів їх вирішення. Фактично, доводячи теорему до логічного кінця, на певному етапі відбувається змагання не за цілі та задачі політичного, а за те, хто буде виконувати ці цілі та задачі, щодо яких існує суспільний консенсус. Критикуючи теорему усередненого виборця з позицій сьогодення, легко визнати, що ця модель ігнорує дуже вагомими частини реальності (психологічні та когнітивні чинники вибору, зокрема роль харизматичного лідерства та політичної довіри). Менше з тим, теорема мала значний вплив на розвиток політичної науки, оскільки зацитувала дослідницьку увагу на складному процесі взаємовпливу не тільки виборців на партії, але й партій на виборців, а також не менш складному зв'язку між політичною риторикою та політичним представництвом.

Найбільш цікавою та багатогранною теорією раціонального вибору у нормативному підході виявився парадокс участі. Автором теорії є американський політолог та економіст Мансур Олсон з працею «Логіка колективної дії» (1965) [6]. У первинному вигляді парадокс сформульований так: «Любітська організація, або ж профспілка чи будь-яка інша організація, що працює в інтересах великої групи компаній або працівників певної галузі, не отримала б допомоги від раціональних осіб, зацікавлених у власних інтересах у цій галузі. Це правдиво, навіть якщо кожен у галузі був абсолютно переконаний, що запропонована програма є в їхніх інтересах» [6, с. 11]. Фактично парадокс участі стверджує, що раціональний актор не зацікавлений в участі для досягнення колективних цілей. Твердження видається, як мінімум, контрінтуїтивним, адже йдеться мова про принципову незацікавленість індивіда в досягненні суспільних благ, які йдуть на користь самому індивіду. Фундаментальна проблема, на думку автора, криється не в якостях індивіда або характері раціональності, а в параметрах суспільного блага як такого. Базовими параметрами суспільного блага є інклюзивність та неконкурентність [7, с. 387]. Тобто ними можуть користуватися всі охочі, а користування одним індивідом не перешкоджає користуванню іншому. Виходячи з цих засновків вченим, на момент формулювання парадоксу участі, вже була відома проблема безбілетника: тобто прагнення індивіда уникнути відшкодування за

користування суспільним благом, навіть з уявленням про те, що в разі відсутності такого відшкодування від кожного суспільне благо перестане існувати. Вже на цьому етапі міркувань індивідуальна раціональність конфронує з суспільним. Мансур Олсон продовжив рефлексію на політичну участь, сфокусувавши увагу на тому, що в усіх формах політичної участі, за єдиним винятком голосування, залучена лише меншість громадян, а іноді – й абсолютна меншість [6, с. 64–65].

У рамках парадоксу участі існують три типи стримуючих факторів, які суттєво обмежують або взагалі утримують раціонального актора від політичної участі. Перший фактор відсилає нас до традиційної калькуляції вигод та витрат: раціональний громадянин уникатиме будь-якої форми політичної участі, якщо в такій витраті перевищують вигоди. Під вигодами в такій формулі розуміється зміна політичної ситуації (в найширшому сенсі) на користь очікувань раціонального громадянина, а під витратами – кількість та якість ресурсів, які раціональний громадянин має витратити. На перший погляд здається, що вигоди від участі майже завжди перевищуватимуть витрати: несуттєві з точки зору ресурсного забезпечення дії (наприклад, підписання петиції) можуть принести значні, а іноді фундаментальні зміни для громадянина. Однак, якщо ці вигоди є колективними благами, тобто ними може користуватися необмежене коло осіб без перешкод, раціональний громадянин може отримати їх взагалі без будь-яких витрат, просто користуючись результатом чужих зусиль.

Другий фактор відсилає нас до традиційної проблеми масштабу в соціально-політичній взаємодії: індивідуальні зусилля, навіть найенергійніші, мають надто низьку кореляцію з ефективністю колективної дії загалом. Простіше кажучи, навіть активний громадянин, що робить особистий внесок в колективну дію, не може вплинути на кінцевий результат колективної дії. Цей фактор стосується всіх форм політичної участі, від голосування та загальнонаціонального бойкоту до муніципальних протестів та адвокації громадянських ініціатив. Деякі дослідники помічають, що сила цього фактору знижується по мірі локалізації політичної участі, проте зникає він лише в «транзитному» просторі, де політична участь переходить у безпосередньо політичну діяльність [8, с. 34–36].

Третій фактор витікає з двох попередніх і відсилає нас до центральної в теоріях раціонального вибору проблематики проінформованості агентів. У світі раціонального вибору громадянин має потужний стимул не розбиратися та не цікавитися політикою [2, с. 147]. Якщо в просторі політичного індивідуальні зусилля не впливають на результативність політичної участі, ба більше політичними вигодами можна користатися уникаючи політичної участі взагалі, тоді не є раціональним і бути проінформованим про актуальний політичний процес.

Мансур Олсон постулює існування вибіркового стимулів (*selective incentive*) для раціонального агента, що забезпечують його політичну участь [6, с. 51]. Аби подолати перераховані фактори, політичним групам необхідно пропонувати своїм членам вибіркові стимули. Вибірковими вони є, оскільки доступні лише тим, хто бере активну участь і сприяє колективним зусиллям групи. Вибіркові стимули можуть бути матеріальними (фінансова винагорода, доступ до послуг чи товарів) або нематеріальними (соціальне визнання, почуття причетності, особисте задоволення від внеску). Цей аргумент видається правдоподібним, але має дуже істотну пояснювальну слабкість – ми не розуміємо, чому, не дивлячись на відсутність будь-яких стимулів, так багато людей беруть участь в виборах.

Це питання виходить далеко за рамки теорії раціонального вибору. Пошуки відповіді на нього привели політичних дослідників до зміни епістемологічних підходів у вивченні політичної участі – концептуалізація цього поняття перейшла до позитивної політології.

Нормативні принципи раціонального вибору допомагають пояснити теоретичні проблеми, з якими стикалися найперші спроби моделювання політичної участі, але поряд з цим породжують власні теоретичні протиріччя. Припущення методологічного індивідуалізму, яке лежить в основі теорії раціонального вибору, фактично означає, що у світі раціонального вибору не існує такого поняття, як суспільство. Певною квінтесенцією цього стало хоча й ненаукове, проте дуже яскраве твердження Маргарет Тетчер: «А хто є суспільством? Не існує такого явища! Є окремі чоловіки та жінки, і є сім'ї, і жоден уряд не може зробити нічого минаючи людей, і люди в першу чергу повинні дбати про себе» [9]. Цікаво, що головним консультантом британської прем'єрки з економічних питань довгі роки був вже згаданий концептуалізатор раціонального вибору Мілтон Фрідман.

Останні десятиліття в розвитку політичної науки відзначилися посиленням міждисциплінарних тенденцій. І хоча політологія вже була тісно методологічно пов'язана з економікою, роботи в галузі когнітивної психології, культурної антропології, ба навіть нейронауках, поставили під серйозні сумніви достовірність теорії раціонального вибору загалом та її роль у концептуалізації політичної участі зокрема. Одним з найперших альтернативних пояснень в процесі прийняття політичних рішень громадянами стала концепція раціональності низької інформованості (*low information rationality*) Сема Попкіна [10]. Автор запропонував новий кут зору на проблемне поле, пов'язане з прийняттям рішень в умовах неоднорідності інформації. На думку Попкіна, рішення про політичну участь не потребує глибокої проінформованості громадянина, адже для прийняття політичних рішень він черпає знання з повсякденності. Так, наприклад, висновки про економічний стан в країні ґрунтуються на рахунках за комунальні послуги, паливо, продукти харчування. Простіше кажучи, у політичній участі громадянин спирається не на раціональний розрахунок вигод та витрат або інституційного контексту, а на евристику доступності – живий досвід. До розуміння цих механізмів додав політичний психолог Пол Снідерман [11]. Дослідник стверджував, що в залежності від рівня освіти, місця проживання, а також істотних характеристик у самоідентифікації, різні типи людей використовуватимуть різні типи евристичного пізнання. Наприклад, політично досвідчені люди часто судитимуть про політику з офіційних виступів, а також спираючись на думку експертів, тоді як недосвідчені громадяни можуть оцінювати за поведінкою, привабливістю політиків.

Важливим етапом у позитивній концептуалізації поняття політичної участі, стала теорія афективного інтелекту (*affective intelligence*). Теорія спробувала об'єднати емоції та раціональність у процесі прийняття рішень щодо політичної участі. Авторами концепції є Джордж Маркус, Рассел Нойман і Майкл Маккуен у їхній впливовій роботі «Афективний інтелект і політичне судження» (2000) [12]. Теорія змінила уявлення про каузачію емоційного та раціонального: емоції не є побічним продуктом мислення про політичне, а є фундаментальними для когнітивних механізмів, що оформлюють у індивіда розуміння свого політичного середовища та ухвалення політичних рішень. Емоції функціонують як сигнали, які активують різні когнітивні процеси, спонукаючи людей або зберігати свої звичайні політичні (наприклад, партійні чи ідеологічні) уподобання, коли вони відчують себе в безпеці. Або, навпаки, переглядати навіть найбільш базові політичні переконання в разі, коли вони відчують тривогу або страх.

Вдалою корекцією теорії афективного інтелекту стала теорія мотивованого обґрунтування (*motivated reasoning theory*). Дослідники виявили, що емоційна прив'язаність до ідеології, політичного лідера чи партії згодом впливає на процес мислення про них [13]. Тобто ідеологічно або політично афілійований громадянин, скоріш за все, несвідомо відкидатиме критичну інформацію про афілійовану ідею або політичну структуру. Поряд

з цим, протилежний процес буде відбуватися стосовно конкурентної ідеї або партії. Теорія мотивованого обґрунтування прямо витікає з поведінкових розвідок: емоції передують мисленнєвим, пізнавальним процесам, що принципово не сумісно з аргументами теорій раціонального вибору, у яких учасники повинні з холодним розрахунком оцінювати нову інформацію та намагатися уникати упередженості. На шляху до примирення раціональних та емоційних моделей політичної участі виникла ідея про включення емоційних процесів в раціональний процес під час політичної участі. Методологічною основою для такого об'єднання стало припущення, що емоційні процеси є частиною розрахунку витрат і вигод. Проте ці припущення були швидко відкинуті і теоретично, і експериментально. Теоретичне спростування надав психолог, лауреат Нобелівської премії Деніел Канеман [14]. Учений класифікував процес людського мислення на дві різні системи: автоматичну з відносно високою швидкістю, високим емоційним наповненням і невеликими зусиллями для роботи, а також відносно повільну, ресурсоємну систему, що потребує пильної уваги до поставленого завдання. Канеман пише: «Автоматичні операції першої системи генерують напрочуд складні патерни ідей, але лише більш повільна друга система здатна впорядковувати думки у конкретну послідовність» [14, с. 21]. Експериментальне спростування ідей поєднання емоційного та раціонального, а точніше неможливості одночасного функціонування систем мислення, надали британські Крістофер Чабріс і Деніел Сімонс [15]. Вони довели, що ресурс для когнітивних процесів, зокрема уваги, є обмеженим: система раціонального мислення може позбавляти людину можливості отримувати та обробляти нову образну інформацію. Дослідники зняли невеличкий ролик про баскетбольний матч і продемонстрували його респондентам: задачею було порахувати кількість передач м'яча однією з команд під час гри. Ця задача потребувала пильної уваги до гри та широкого використання системного мислення. Коли респондентів попросили розказати про побачене, більше половини з них не помітили людину в костюмі мавпи, яка на дев'ять секунд з'явилася поміж гравців у баскетбол. Ці та інші когнітивні викривлення походять від обмеженої здатності людей працювати з емоціональними та раціональними категоріями одночасно.

Нарешті, свій внесок в позитивне розуміння процесу політичної участі, окрім економіки, психології та культурології, внесла антропологія. На даному етапі наукового розвитку, накопичені знання про еволюційні механізми, які вплинули на формування процесу прийняття рішень, стверджують, що негативна, загрозна інформація сприймається людиною і громадянином значно більш чутливо, ніж нейтральна або позитивна інформація. З точки зору антропології, це пояснюється тим, що загрозна інформація може прямо впливати на життя та здоров'я індивіда. В політичному процесі це явище проявляється, перш за все, в концепції ворога та ворожості, які є інтегральними для будь-якого суспільства [16, с. 73], а також в більш прикладному прояві – порядок денний в ЗМІ та соціальних медіа завжди тяжіє до висвітлення «негативних» новин, адже саме такий контент користується більшим попитом у споживача [17]. Дослідження з цієї точки зору доповнюють зростаючу доказу базу того, що класичні стратегії раціонального вибору не є ані реалістичними, ані оптимальними у прийнятті рішень людиною.

Завершуючи, наведений порівняльний аналіз основних способів теоретичного осмислення стимулів політичної участі показує, що представлені теоріями раціонального вибору нормативні підходи, порівняно з позитивними, дають незадовільне розуміння того, яким чином протікають політичні процеси. Магістральною проблемою для нормативного підходу як рамки для концептуалізації прийняття рішень людиною, в тому числі – про політичну участь, полягає в тому, що всляккій теорії раціонального вибору притаманна нереалістична модель власне прийняття рішень. Це твердження істотно не лише для теорій

раціонального вибору в політології, але в інших науках про суспільство. Сучасні теорії переконливо демонструють, що припущення про те, що індивіди поводяться «начебто» вони були раціональні, є просто невірним. Припущення, головним адвокатом якого був Мілтон Фрідман, ніколи не забезпечувало релевантних підстав для перекваліфікації нормативного підходу на позитивний, але на сьогодні ця проблема, здається, вичерпана. Утім, віра в те, що процес прийняття рішень може бути змодельований з використанням раціональних засновків, хоча й покинула політичну науку, лишилася, зазнавши трансформації, – в економічній. Це добре ілюструється «революцією раціональних очікувань», що постулювала свого роду «надраціональність» економічних агентів, які можуть припускатися прорахунків в короткостроковій перспективі, проте дотримуються стратегії оптимізації вигод та витрат на довгих строках.

Підсумовуючи, нормативний підхід може бути корисним в інший спосіб: виявленні логічних парадоксів, невідповідностей та неповноти у політичних теоріях. Теорії раціонального вибору можуть допомогти нам зрозуміти певні аспекти політичної участі, особливо при дослідженні зв'язку між індивідуальним прийняттям рішень і колективними результатами. Нормативний підхід у політичній науці залишається актуальним, оскільки він забезпечує суттєві етичні, моральні та філософські погляди на політичні процеси та рішення. Він керує оцінкою політичних дій і політики не лише з огляду на їхні результати чи ефективність, а й на те, чи є вони правильними, справедливими чи бажаними відповідно до певних етичних стандартів чи принципів. Такий підхід допомагає суспільству сформулювати, яких політичних цілей воно має переслідувати, як має розподілятися влада та роль громадян у демократії, гарантуючи, що дискусії про політику залишаються в рамках не лише етики, але й раціональних чеснот.

Список використаної літератури

1. Arrow K. A Difficulty in the Concept of Social Welfare. *Journal of Political Economy*. 1950. Vol. 58, Issue 4. P. 328–346.
2. Downs A. *An economic theory of democracy*. New York : Harper and Row, 1957. 310 p.
3. Black D. *The theory of committees and elections*. Cambridge : University Press, 1958. 241 p.
4. Friedman M. *Essays in positive economics*. Chicago : University of Chicago Press, 1953. 328 p.
5. Stokes D. E. Spatial Models of Party Competition. *American Political Science*. Review 57. 1963. P. 368–377.
6. Олсон М. Логіка колективної дії [Текст] : суспільні блага і теорія груп / М. Олсон ; пер. з англ., післямова С. В. Слухай. Київ : Лібра, 2004. 271 с.
7. Samuelson P. The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*. Vol. 36, Issue 4. P. 387–389.
8. Dahl R. and Tufte E. *Size and Democracy*. Palo Alto, CA : Stanford University Press, 1974. 160 p.
9. Keay D. Margaret Thatcher Interview: Aids, education and the year 2000!. *Woman's Own*. 1987, 31 October. URL: <https://www.margaretthatcher.org/document/106689> (date of access: 26.02.2024).
10. Popkin S. L. *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago, IL : University of Chicago Press, 1991. 332 p.
11. Sniderman P., Crosby G., Howell W. The Politics of Race. *Racialized Politics: Values, Ideology, and Prejudice in American Public Opinion*. Vol. 8. 1991. P. 236–279.
12. Marcus, G. W., Neuman R., Mackuen M. *Affective Intelligence and Political Judgement*. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2000. 213 p.
13. Green D. P., Palmquist B., Schickler E. *Partisan Hearts and Minds*. New Haven, CT : Yale University Press, 2004. 266 p.

14. Kahneman, Daniel. *Tinking Fast and Slow*. London : Allen Lane, 2011. 499 p.
15. Chabris, Christopher, and Daniel Simons. *The Invisible Gorilla: How Our Intuitions Deceive Us*. London : Harper-Collins, 2010. 320 p.
16. Ostow M. *Spirit, Mind, & Brain: A Psychoanalytic Examination of Spirituality and Religion*. New York : Columbia University Press, 2007. 232 p.
17. Soroka S., McAdams S. 2015. News, Politics and Negativity. *Political Communication*. Vol. 32, Issue 1. P. 1–22.

CONCEPTUALISATION OF POLITICAL PARTICIPATION INCENTIVES: BETWEEN NORMATIVE AND POSITIVE APPROACHES

Igor Symysenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Politology Department
Volodymyrska str., 64, 02000, Kyiv, Ukraine*

The article explores the fundamental methodological differences between normative and positive approaches in political science, focusing on the analysis of incentives for political participation. Special attention is given to rational choice theories, which explain political participation through the lens of individual interests in complex interplay with collective ones. The article systematically addresses restraining factors that significantly limit or entirely deter a rational actor from political participation. It demonstrates how individual decisions can lead to collective paradoxes and inefficiencies, such as through the participation paradox or the contradiction between personal and public good. The article turns to modern theories integrating psychological and sociological knowledge for a deeper understanding of political participation motives, highlighting the significance of emotions, motivation, social identity, and cognitive processes in forming political beliefs and behavior. This approach enhances understanding of why people choose certain forms of participation and how they respond to political events and societal changes. It argues for a multidisciplinary approach to studying political participation incentives, combining theoretical frameworks from various scientific disciplines for a comprehensive analysis of political behavior. Additionally, it critiques attempts to merge rational and emotional means of deriving political participation incentives into a single explanatory model, emphasizing the importance of further research on political participation focusing on the impact of new media, globalization processes, and changes in the political landscape on voter behavior and political process participants. The article justifies the need for integrating theoretical and methodological approaches to develop innovative methods in studying political participation and the influence of technology on political processes.

Key words: political participation, theory of democracy, normative approach, positive approach, theory of rational choice.